

С.І. Сидоренко,
кандидат філологічних наук, доцент;
О.Ю. Андрушенко,
студентка
(Житомирський педуніверситет)

ФОРМАЛЬНИЙ СТАН І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ДІАПАЗОН ДІЄСЛІВНИХ ПЕРФЕКТНИХ ФОРМ У ТВОРАХ ДЖ.ЧОСЕРА

У статті розглядається формальний стан і функціональний діапазон дієслівних перфектних конструкцій у другій половині середньоанглійського періоду на матеріалі "Кентерберійських оповідань" Дж. Чосера.

Граматична категорія перфекта властива всім романо-германським мовам і розглядається як дієслівна форма, що означає попередню дію, будь-яким чином релевантну до теперішнього часу, при цьому йдеться про актуальність самої дії для співрозмовника [1].

Питання про формування граматичної форми перфекта є досі дискусійним. Згідно з загальноприйнятою у сучасній лінгвістиці теорією, категорія перфекта розвивається на початку середньоанглійського періоду, а джерелом перфектних форм вважаються дві давньоанглійські конструкції *beon + participle II* і *habban (+ direct object) + participle II*, в яких поступово відбувається процес граматизації, наслідком чого є втрата першим елементом словосполучення свого лексичного значення, а другим елементом – свого граматичного значення, що робить сполучення ідіоматичним та граматично неподільним і призводить до появи нових аналітичних форм перфекта [2:142]. Завершення процесу граматизації відбувається у другій половині середньоанглійського періоду.

В ранньосередньоанглійському періоді існування двох допоміжних дієслів для вираження категорії перфекта – *habban* і *beon* – було зумовлене різницею їх комбінування з *participle II*. Так, *habban* зустрічається у сполученні з *participle II* перехідних дієслів, а *beon* – з *participle II* неперехідних дієслів. В середині середньоанглійського періоду майже всі дієслова, окрім дієслів руху, утворюють перфектні форми з *habban* [3: 269].

В.Д. Аракін зазначає, що ще в ранньосередньоанглійському періоді сполучення *have* і *ben* з *participle II* набувають значення перфекта [4: 149]. Але розмежування значення Present Perfect і Past Indefinite ще не відбулося, і поряд зі своїм основним значенням – завершення дії до моменту розповіді – Present Perfect міг передавати значення завершеної дії, не зв'язаної з моментом мовлення [5: 141].

Present Perfect в середньоанглійській період вживається також з метою виділення певної події в контексті минулого, особливо часто в підрядних часу та в підрядних означальних:

And thus what he his God hath served, he took, as he wel hath deserved, the diademe.

Значення Past Perfect окреслене чіткіше – вираження дії, завершеної до моменту завершення іншої дії в минулому:

And pat was the iii day after pat pei hadden seyn the sterre whan pei metten.

Але те ж саме значення може протягом середньоанглійського періоду передавати форма Past Simple. Таким чином, форма перфекта, що виникла на початку середньоанглійського періоду, не мала стійкого граматичного значення і могла дублюватися формами Past Simple в усіх випадках вживання перфекта [6: 177].

Розвиток аналітичних форм перфекта у другій половині середньоанглійського періоду – кін. 14 ст. – найкраще відстежується на матеріалі "Кентерберійських оповідань" Дж. Чосера, оскільки цей твір, по-перше, несе в собі мовленнєві особливості суспільства того часу завдяки живій розмовній мові, а по-друге, написаний лондонським діалектом, що став передумовою створення літературної англійської мови. В результаті аналізу перфектних конструкцій у творі Чосера було зафіксовано 386 перфектних форм.

Новим для цього періоду є комбінування *haven* з дієсловами руху. Так, допоміжне дієслово *hath* зустрічається у комбінаціях з такими дієсловами, як: *ronne*, *riden* та *goon*. Сполучення з *han* представлені наступними *participles II*: *yrone*, *come*, *troden*, *goon*. Прикладів комбінацій з *have* нараховано два – з дієприкметником *mysgon*:

Whan they han gone nat fullyhalf a mile, 711
Right as they wolde han troden over a stile,
An oold man ful mekely and a povre with hem mette.
(The Pardoner's Tale)

Форми минулого часу *hadde* і *had* вживаються з такими дієсловами руху, як: *riden*, *mysgoon*, *stert*, *ronne*, *goon* та *troden*:

Ful worthy was he in his lordes werre, 47
And therto hadde he riden, no man ferre,
(General Prologue)

Окрім форм активного стану, комбінації з допоміжним дієсловом *haven* (як в минулих, так і в майбутніх формах) зустрічаються в пасивному стані. Так, було зафіксовано 6 форм Perfect Passive:

Have ye nat seyn som tyme a pale face 645
Among a prees, of hym that hath be lad

Toward his death, wher as hym gat no grace,
(The Man of Law's Tale)

Haven, як допоміжне дієслово, зустрічається у Чосера у формі Present Perfect Progressive, маючи значення тривалої дії, що почалася в минулому і тривала до моменту мовлення:

And certes, lord, to abyden youre presence, 927
Heere in the temple of the goddesse Clemence
We han ben waitynge al this fourtenyght;
Now help us, lord, sith it is in thy myght!

(The Knight's Tale)

Як свідчать приклади, категорія перфекта, виражена комбінаціями з *haven*, наприкінці середньоанглійського періоду мала досить розгалужену формальну структуру, на відміну від комбінацій з *ben*, які в свою чергу стали більш обмеженими у своєму формальному вираженні.

Наприкінці середньоанглійського періоду має місце розширення сфери вживання допоміжного дієслова *haven* теперішньої форми у сполученні з дієприкметником II, в той час як комбінації з *ben* функціонують лише в значенні вираження фактів в минулому або наголошують зацікавленість співрозмовника лише в факті завершення дії, але ні в часі, ні в обставинах, коли дія відбувалася.

Комбінації з *haven* можуть виражати різні значення сучасного минулого неозначеного (Past Indefinite):

1. Вираження фактів в минулому:

The mooder of the Sowdan, welle of vices, 323
Espied hath hir sones pleyne entente,
How he wol lete hise olde sacrifices,
And right anon she for hir conseil sente,

(The Man of Law's Prologue)

2. Вираження ряду послідовних дій у минулому:

Thise ladyes, whan they hir ryme say 1114
Han taken hire and into chambre gon,
And strepn hire out of hiic rude array...

(The Clerk's Tale)

3. Вираження закінченості дії в підрядному реченні часу в контексті минулого:

But Hermengyld loved hir right as hir lyf, 535
And Custance hath so longe sojourned there
In orisons, with many a bitter teere,
Til Jesu hath converted thurgh his grace
Dame Hermengyld, constablesse of that place.

(The Man of Law's Tale)

4. Вираження дії, що передує іншій дії в минулому:

So longe han they conforted hire til she 832
Receyved hath, by hope and by resoun,
The emprentyng of hire consolacioun,
Thurgh which hir grete sorwe gan aswage;

(The Franklin's Tale)

З другого боку, теперішні форми *haven* з *participle II* передають діапазон значень, властивих сучасній формі Present Perfect:

1. Вираження інтересу співрозмовника у самому факті завершеності дії, але ні в часі, ні в обставинах, за яких вона відбулася:

And yet of oure apprentice Janekyn, 303
For his crispe heer, shynynge as gold so fyn,
And for he squiereth me bothe up and down,
Yet hastow caught a fals suspecioun.

(The Wife of Bath Prologue)

2. Вираження завершеності дії, але незавершеності періоду часу, в який вона відбулася в момент мовлення:

Ye han youreselven shewed heer to-day 1506
So heigh sentence, so holily and weel,
That I consente and conferme everydeel
Youre wordes alle and youre opinioun

(The Merchant's Tale)

3. Вираження дії, що триває з якогось моменту в минулому аж до моменту мовлення:

Goddesse of maydens, that myn herte hast knowe 2300
Ful many a yeer, and woost what I desire,
As keep me fro thy vengeaunce and thyn ire,
That Attheon aboughte cruelly.

(The Knight's Tale)

4. Репрезентація оповіді в підрядному часу з метою позначення завершеності дії:

He looketh up and down til he hath founde 4059
The clerkes hors, ther as it stood ybounde
Bihynde the mille, under a levesel;

(The Reeve's Tale)

5. Вираження дій у минулому з акцентом не на часі дії, а на її значенні в момент мовлення:

"Thomas," quod he, "God yelde yow! Ful ofte 1772

Have I upon this bench faren ful weel;

Heere have I eten many a myrie meel."

(The Summoner's Tale)

У Табл. 1 представлено статистичну дистрибуцію граматичних значень теперішніх перфектних форм з допоміжними дієсловами *haven* та *ben*.

Таблиця 1.

haven									ben	
Вираження фактів в минулому	Вираження ряду послідовних дій у минулому	Вираження закінченості дії в підрядному реченні часу в контексті минулого	Вираження дії, що передє іншій дії в минулому	Вираження інтересу співрозмовника у самому факті завершеності дії, але ні в часі, ні в обставинах, за яких вона відбулася	Вираження завершеності дії, але незавершеності періоду часу, в який вона відбулася в момент мовлення	Вираження дії, що триває з якогось моменту в минулому аж до моменту мовлення	Репрезентація оповіді в підрядному часу з метою позначення завершеності дії	Вираження дій у минулому з акцентом не на часі дії, а на її значенні в момент мовлення	Вираження фактів в минулому	Вираження інтересу співрозмовника у самому факті завершеності дії, але ні в часі, ні в обставинах, за яких вона відбулася
137	7	3	1	63	5	15	2	3	13	4

Перфектні форми з допоміжним дієсловом *haven* у минулому часі передають такий функціональний діапазон:

1. Вираження дії, яка відбулася до певного моменту в минулому:

Sire, I releesse thee thy thousand pound, 1613

As thou right now were copen out of the ground,

Ne nevere er now ne haddest knowen me

For, sire, I wol nat taken a peny of thee...

(The Franklin's Tale)

2. Вираження ряду послідовних дій у минулому, що передують певному моменту часу в минулому:

A gerland hadde he set upon his heed, 666

As greet as it were for an ale-stake.

A bokeleer hadde he maad hym of a cake.

(The General Prologue)

3. Вираження тривалої дії, що бере початок та завершується до певного моменту в минулому:

This Briton clerk hym asked of felawes 1179

The whiche that he had knowe in olde daues,

And he answerde hym that they dede were;

(The Franklin's Tale)

4. Означення фактів в минулому:

No thyng list hym to been ymaginafyl, 1094

If any wight hadde spoke, whil he was oute,

To hire of love; he hadde of it no doute.

(The Franklin's Tale)

Комбінації з допоміжним дієсловом *ben* в минулому вживаються для:

1. Вираження дії, яка відбулася до певного моменту в минулому:

Of fustian he wered a gypon 21

Al bismotered with his habergeon,

For he was late ycome from his viage,

And wente for to doon his pilgrymage

(The General Prologue)

2. Вираження межі дії в підрядному часу:

But now to purpos: er that dayes eighte 2132

Were passed [of] the month of [Juyn], bifil

That Januarie hath caught so greet a wil,
Thruh eggynge of his wyf, hym for to pleye
In his gardyn, and no wight but they tweye,
That in a morwe unto his May seith he:
"Rys up, my wyf, my love, my lady free!"

(The Merchant's Tale)

3. Означення фактів в минулому:

That toward caunterbury wolden ryde
At nyght was come into that hostelrye
Wel nyne and twenty in a compaignye,
Of sondry folk, by aventure yfalle
In felawshipe, and pilgrimes were they alle,

77

(The General Prologue)

Табл. 2 ілюструє статистичну дистрибуцію граматичних значень минулих перфектних форм з допоміжними дієсловами *haven* та *ben*.

Таблиця 2.

<u>haven</u>				<u>ben</u>		
позначення дії, яка відбулася до певного моменту в минулому	вираження ряду послідовних дій у минулому, що передують певному моменту часу в минулому	вираження тривалої дії, що бере початок та завершується до певного моменту в минулому	означення фактів в минулому	вираження дії, яка відбулася до певного моменту в минулому	вираження межі дії в підрядному часу	означення фактів в минулому
104	7	4	1	8	1	1

Вивчаючи функціональний діапазон перфектних форм з *haven* і *ben*, ми дійшли висновку, що функціональне навантаження допоміжного дієслова *ben* у Дж. Чосера є досить обмеженим і залишається на рівні значень ранньосередньоанглійського періоду, тоді як комбінації з *haven* набувають нових відтінків значень, які не зустрічались раніше. При цьому слід звернути увагу на специфічні перфектні значення, що розвиваються в даний період. Аналіз перфектних форм в творах Дж. Чосера переконливо ілюструє тенденцію до поступового виходу допоміжного дієслова *ben* із сфери граматичної категорії перфекту, а також функціональну експансію перфектних конструкцій з *haven*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кашкин В.Б. Функциональная типология перфекта – Воронеж: Издательство ВГУ, 1991. – 121с.
2. Shakhrai O. The ABC of English Historical Grammar: Phonetics and Morphology. – К.: Vysca Skola, 1971.
3. Rastorgueva T.A. History of the English Language. – Moscow, 2002.
4. Аракин В.Д. История английского языка. – М.: Просвещение, 1985. – 256с.
5. Ярцева В.Н. Историческая морфология английского языка. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1960. – 194с.
6. Иванова И.П., Чахоян Л.П., Беляева Т.М. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь. – СПб.: Лань, 1999. – 512с.

СПИСОК ІЛЮСТРОВАНОГО МАТЕРІАЛУ

Geoffrey Chaucer "The Canterbury Tales." The Riverside Chaucer. Ed. Larry D. Oxford: oxford UP, 1990. 23–330p.

Матеріал надійшов до редакції 2.09.2003 р.

Сидоренко С.І., Андрущенко Е.Ю. Формальное состояние и функциональный диапазон перфектных глагольных форм в произведениях Дж. Чосера.

В статье рассматривается формальное состояние и диапазон перфектных глагольных конструкций во второй половине среднеанглийского периода на материале "Кентерберийских рассказов" Дж. Чосера.

Sydorenko S.I., Andrushenko O.Yu. The Formal State and Functional Range of Verbal Perfect Forms in G. Chaucer's Works.

The article considers the formal state and functional range of perfect constructions in the second half of the Middle English period on the basis of "The Canterbury Tales" by G. Chaucer.